

УДК 377.2, 159.9 : 37.035.3

Микола ПІДДЯЧИЙ

м. Бориспіль

ПРОФЕСІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ

У статті аналізуються проблеми підготовки школярів до професіографічної діяльності; зміст та структура професіографічної діяльності як однієї з найефективніших форм профінформаційної роботи, яка сприяє послідовній, цілеспрямованій підготовці школярів до свідомого професійного самовизначення на основі індивідуального усвідомлення власних психологічних особливостей і можливостей відповідно до завдань профільної школи; аналізується процес формування психологічних цінностей особистості у відповідності до комплексу професійних вимог.

Важливим напрямом в освітній практиці та психолого-педагогічній науці на даному етапі розвитку суспільства є наявність довгострокової, поетапної програми виховання та навчання шкільної молоді. Втілення такої програми в життя дозволить не тільки формувати особистість із широким професійним кругозором і майстерністю, знанням політехнічних основ сучасного виробництва, здатну швидко і ефективно орієнтуватись у професійній політиці певної галузі, а при необхідності й суспільства в цілому, але і через працю розвивати інші позитивні загальнолюдські якості, які необхідні для налагодження гармонійних міжособистісних та міжсуспільних відносин. А це означає, що педагоги і психологи мають допомогти школярам підготуватися до повноцінної праці, а при необхідності і до зміни видів трудової діяльності. Безумовно, це вимагає від фахівців, які займаються даною проблемою кваліфікованого підходу до становлення і розвитку майбутнього професійного потенціалу країни, який повинен традиційно орієнтуватись на узагальнення, аналіз та збільшення попередніх позитивних здобутків старшого покоління у всіх видах і напрямах трудової діяльності.¹

---

¹ Кант И. К 19. Сочинения. В 8-ми т. Т.8. М.: ЧОРО, 1994. – 718с. – С.399-414.

Вирішення цих завдань тісно пов'язане з налагодженням системи професійної орієнтації, яка має поєднати в собі комплекс психолого-педагогічних, методологічних і методичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу вибору професії і працевлаштування молоді відповідно до бажань, нахилів і сформованих здібностей з урахуванням потреб регіонів у спеціалістах всіх сфер суспільної діяльності.²

Однією з ефективних форм професійної орієнтації шкільної молоді в загальноосвітніх навчально-виховних закладах та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах є професіографічне дослідження, завданням якого є самостійний пошук інформації про певну професію чи декілька професій, спеціальностей одним або групою школярів. В процесі професіографічних досліджень складається профорієнтаційна характеристика відповідної професійної діяльності згідно з певними вимогами.³ Таке дослідження забезпечує формування достатнього рівня пізнавальної активності школярів, їх ініціативності, що має творчий характер, а також сприяє розвитку самостійності як визначальної якості особистості у професійному самовизначенні. Одержана школярами інформація є перспективною у плані її розширення і поглиблення, забезпечує розвиток здатності до аналізу, критичного осмислення, самостійного пошуку потрібних відомостей і т. ін. Оволодіваючи певними знаннями, школяр має змогу формувати своє ставлення до тієї чи іншої професії, її вимог до людини, що у свою чергу впливає на формування її психологічних цінностей, на розвиток ціннісних орієнтацій, інтересів та намірів особистості у напрямі вибудови власної професійної траєкторії.

Процес самостійного дослідження професії через літературні джерела, спостереження за роботою представників певних професій, бесіди з професіоналами чи професіографічні зустрічі, одержання відомостей про

---

² Методологические основы исследований в области педагогики и психологии профессионально-технического образования. Под общей редакцией действительного члена АПН СССР С.Я.Батышева. – Москва, 1975. – 500с. – С.15-47.

³ Соціально-психологічний словник / Авт.-уклад. В.М.Галицький, О.В.Мельник, В.В.Синявський. – К.: ВІТУС, 2004. – 250с. – С.166-172.

перспективи професійної кар'єри, поряд з ознайомленням із своїми індивідуальними можливостями, допомагають учню свідомо визначати відповідність даної професії своїм індивідуальним можливостям.

Слід зазначити, що самостійність пізнавальних дій школярів у ході професіографічної діяльності активізує потребнісно-мотиваційну та операційно-технічну сфери особистості, що забезпечує достатній рівень підготовленості до свідомого професійного самовизначення школярів.⁴ У процесі такої діяльності виконується два завдання: профінформаційне (одержання необхідної і достатньої інформації), а також виховне (формування впевненості у власних можливостях на шляху вирішення життєвих задач), що у кінцевому підсумку впливає на формування готовності школярів до самостійного вирішення наступних важливих завдань.

У ході співпраці педагогів та школярів важливо створити наявні умови для формування і прояву самостійності та ініціативності особистості, що дасть змогу школярам досягти запланованих вчителем результатів професіографічного дослідження.

При проведенні професіографічного дослідження доцільно здійснювати педагогічний вплив таким чином, щоб забезпечити широкий простір для самостійної діяльності шкільної молоді, активізуючи у них почуття новизни і тим самим підвищувати рівень їх зацікавленості і відповідальності за виконувану роботу, що суттєво впливатиме на ефективність виховної функції професіографічного дослідження.

Слід зазначити, що кінцевою метою професіографічного дослідження школяра є складання опису конкретної професії, її вивчення, послідовне оволодіння знаннями та уміннями яких вимагає дана професія та аналіз інших видів професійної діяльності. У ході роботи педагоги мають налаштовувати школярів проявляти творчість та ініціативу, а зустрічаючись зі спеціалістами оперативно перетворювати, коригувати, уточнювати намічені на підготовчому етапі способи виявлення і одержання потрібної інформації та її обсяги.

---

⁴ Кон И.С. К64. Открытие «Я». М., Политиздат, - 1978. -367с. – С.47-74.

Завдання професіографічних досліджень заключається в розкритті сутності технологічного вивчення вимог, які професія ставить до якостей, психологічних особливостей та психофізіологічних можливостей особистості для досягнення позитивного результату у виборі молодою людиною відповідної професії або напряму професійної діяльності. Саме тому проблема професіографічних досліджень школярів є **актуальною** в плані переосмислення освітньою теорією і практикою.

В дослідженні даної проблеми **об'єктом** виступило теоретичне обґрунтування загальних підходів до професіографічних досліджень.

Визначення взаємодії між теорією проблеми і практичною її реалізацією в підготовці школярів до професіографічної діяльності в умовах загальноосвітньої ланки складало **предмет** дослідження.

В розкритті психолого-педагогічної сутності професіографічних досліджень полягала **мета** даної праці.

Різні аспекти професіографічної діяльності школярів у підготовці до професійного самовизначення **відображені в працях** Батишева С.Я., Беха І.Д., Доротюк В.І., Закатнова Д.О., Зязюна І.А., Климова Є.О., Костюка Г.С., Кравченко І.Ф., Левченка Г.Є., Мадзігона В.М., Мачуського В.В., Мельника, Н.Г.Ничкало, О.В., Павлютенкова Є.М., Побірченко Н.А., Рибалка В.В., Сидоренка В.К., Синявського В.В., Тименка М.П., Федоришина Б.О., Чистякової С.М. та ін.

Зміст професіографічної діяльності школярів визначається метою та завданнями поетапного формування властивостей та якостей у підготовці до професійного самовизначення в певній сфері.⁵ Тому реалізація змісту професіографічної діяльності має здійснюватись у декілька взаємопов'язаних етапів.

Підготовчий етап характеризується отриманням школярами інформації про зовнішні компоненти професій певної сфери (об'єкти, зміст, знаряддя, умови праці тощо) і навчанням самостійно виділяти їх у професіях. Як правило,

---

⁵ Платонов К.К., Голубев Г.Г. ПЗ7. Психология. М.: «Высш. школа», 1973. – 256с. С.177-195.

таку інформацію вони сприймають без усвідомлення її цінності для вибору професії. Це найбільш поверхнєве, когнітивне засвоєння, в результаті якого ще не проявляється суб'єктивне ставлення школярів до професіографічної інформації.

Зміст даного етапу реалізується переважно шляхом інформування школярів про професії певної сфери. Професіографічну інформацію на цьому етапі доцільно повідомляти в контексті курсів „Основи вибору професії”, „Твоя професійна кар'єра” та програми трудового навчання для учнів основної школи. Але в результаті дослідження виявилось, що зміст курсів та програма надають неоднакові можливості в отриманні інформації про різні професії. У відповідності до курсів і програми на вивчення різних професій відводиться неоднакова кількість занять. Тому в змістовному компоненті структурно-функціональної моделі професіографічної діяльності інформування школярів про певні професії здійснюється за трьома рівнями, умовно виділеними в залежності від об'єму інформації.

Перший рівень передбачає інформування загального характеру, коли повідомляється інформація тільки про різновиди зовнішніх компонентів професій, тобто перераховуються види об'єктів, робіт, обладнання, інструменти та пристрої без їх характеристики; види підприємств, виробничих приміщень без характеристики параметрів санітарно-гігієнічних та соціально-економічних умов праці тощо.

Другий рівень характеризується інформуванням конкретного характеру. Тут відбувається ознайомлення школярів не тільки із різновидами зовнішніх компонентів професій, а і їх параметрами. Зокрема дається перелік об'єктів, робіт, знарядь праці із їх характеристикою; аналізуються підприємства та виробничі приміщення за санітарно-гігієнічними вимогами та соціально-економічними умовами праці тощо.

На *третьому рівні* здійснюється інформування поглибленого характеру. Це перш за все стосується різновидів зовнішніх компонентів професій, аналізу професійно важливих якостей та властивостей робітника. Перелічуються види

об'єктів, робіт, знарядь праці у сукупності з їх параметрами; називаються підприємства та виробничі приміщення, де працюють професіонали, аналізуються параметри санітарно-гігієнічних та соціально-економічних умов праці тощо. Усі параметри зовнішніх компонентів професій пов'язуються із професійно важливими якостями та властивостями робітників.

Разом з тим ієрархічна структура процесу інформування за даними рівнями дозволяє відобразити взаємозв'язок між кількісними та якісними характеристиками інформації, яку отримують школярі на уроках допрофільного навчання. На *першому рівні* школярам пропонується такий об'єм інформації про професії, який має сформувати у них уяву про різновиди компонентів та їх кількість. На *другому рівні* до інформації про різновиди компонентів додаються відомості, що відображають конкретні якісні сторони професій, тобто наводиться характеристика компонентів через їх параметри. Нарешті на *третьому рівні* інформація поглиблюється за рахунок встановлення взаємозв'язків між зовнішніми та внутрішніми сторонами професій, коли конкретні параметри компонентів пов'язуються із відповідними характеристиками властивостей та якостей спеціалістів. Таким чином процес інформування школярів має вибудовуватися за принципом концентричності. Відомості про професії при інформуванні за першим рівнем входять до відомостей при інформуванні за другим рівнем. В свою чергу відомості про професії при інформуванні за першими двома рівнями є основою відомостей при інформуванні за третім рівнем.

При розробці змісту професіографічної діяльності школярів (підготовчий етап) на прикладі „Дизайн середовища” у принциповій схемі інформування мають передбачатися:

- розділи та теми курсів та програми трудового навчання – „Озеленення території населених пунктів”;
- кількість годин від 34 до 68;
- інформування загального характеру першого рівня – „Квітникар”;

- інформування конкретного характеру другого рівня – „Флорист – декоратор”;
- формування поглибленого характеру третього рівня – „Озеленювач території”.

Для ознайомлення з професіями різних категорій школярів, тобто для забезпечення професіографічною інформацією різних категорій хлопців та дівчат як в міських так і в сільських школах має пропонуватись ідентична за кількістю та якістю інформація про професії. Наприклад:

- категорія школярів - хлопці і дівчата міських та сільських загальноосвітніх навчальних закладів;
- кількість професій для інформування загального характеру – 3;
- кількість професій для інформування конкретного характеру – 5;
- кількість професій для інформування поглибленого характеру – 3.

Професіографічне інформування хлопчиків та дівчат будується таким чином, щоб при вивченні професій школярі послідовно ознайомлювалися з усіма їх характеристиками, при цьому професіографічна інформація пов'язується із змістом курсів та програмою трудового навчання. Наприклад: вивчення об'єктів праці відбувається під час ознайомлення з кресленнями виробів, видами з'єднань деталей, фізичними, механічними властивостями виробів та сировини, вимогами до якості та їх дизайнового оформлення. Відомості про зміст праці школярі отримують при опануванні механічною та ручною технологіями обробки виробів, виконанні конкретних трудових операцій та прийомів з обробки виробів. Інформування про знаряддя праці здійснюється в процесі вивчення обладнання, інструментів та пристроїв, необхідних для обробки виробів. Умови праці характеризуються при ознайомленні з організацією робочих місць. При цьому відомості технічного, технологічного, дизайнового, економічного характеру з навчальної програми доповнюються професіографічною інформацією в контексті змісту її розділів та тем.

Таким чином на підготовчому етапі школярі знайомляться не тільки із різновидами зовнішніх компонентів професій та з їх параметрами, але й з якостями та властивостями, необхідних працівникам у конкретних видах діяльності. Така побудова системи інформаційного забезпечення сприяє формуванню у школярів уявлення про професійну діяльність в сукупності її зовнішньої та внутрішньої сторін, завдяки чому створюється база для подальшого самостійного вивчення школярами професій певної сфери.

Для основного етапу професіографічної діяльності характерним є значно більша самостійність школярів, які мають свідомо визначити параметри зовнішніх компонентів професій певної сфери, дати розгорнуту їх характеристику, виявити та проаналізувати взаємозв'язки із вимогами до професіоналів.

На наступному етапі професіографічна інформація сприйматиметься школярами з усвідомленням її цінності для вибору майбутньої професії. Це період формування об'єктивного ставлення учнів до професіографічної інформації, яка набуває емоційного характеру та особистісної значущості. Професіографічна діяльність піднімається на ціннісно-орієнтаційний рівень. Змістовний матеріал даного етапу реалізується шляхом професіографічного пошуку та професіографічного аналізу інформації про професії певної сфери.

Професіографічний пошук розглядається як самостійний збір школярами інформації про параметри зовнішніх компонентів конкретних професій. При цьому зміст професіографічного пошуку включає такі види діяльності школярів:

- попереднє ознайомлення із літературою про професії певної сфери;
- виділення зовнішніх компонентів у професіях;
- виявлення показників для характеристики їх параметрів;
- складання плану професіографічного пошуку із зазначенням можливих джерел інформації про професії певної сфери;

- розробка моделей документів для збору та зберігання інформації про професії (протоколи спостереження, протоколи бесіди із працівниками тощо);
- безпосередній збір інформації за допомогою визначених методів професіографічного пошуку.

При складанні плану професіографічного пошуку інформації про професії враховуються показники, які характеризують параметри професій (різновиди об'єктів праці та розміри об'єктів праці) і джерела отримання інформації (вивчення каталогів та спостереження об'єктів праці).⁶

Після закінчення пошукової роботи школярі переходять до аналізу зібраної інформації, спрямованої на виявлення взаємозв'язків між параметрами зовнішніх компонентів та професійно важливих якостей і властивостей робітників.

Зазначимо, що у процесі професіографічного аналізу школярі здійснюють:

- розподіл зібраної інформації на окремі групи за параметрами;
- групування даних про параметри за зовнішніми компонентами професії;
- аналіз значущості та типовості параметрів для даної професії;
- встановлення взаємозв'язків між параметрами зовнішніх компонентів професії та професійно важливими якостями і властивостями професіоналів;
- розподіл зібраної інформації за розділами професіографічного документа та його складання.

При складанні професіографічного документа розробляється схема професіограмми, яка містить в собі інформацію про зовнішні компоненти професії із зазначеними вимогами до осіб що збираються її отримати. У такій професіограммі виробничої характеристики професії повинні знайти відображення загальні відомості про професію (назва професії, можливі кваліфікаційні рівні в професії чи спеціальності тощо); характеристики об'єктів,

⁶ Профессиограммы и профессиокарты основных профессий. Методическое пособие. В 2-х книгах. Кн.1. Под редакцией В.В.Ерасова. – К. «РБІА-ВОК», 1995. – 112с.

змісту, знарядь та умов праці. Значне місце відводиться описові параметрів зовнішніх компонентів професії із визначенням професійно важливих якостей та властивостей робітників відповідної спеціалізації.

На заключному етапі професіографічної діяльності відбувається засвоєння школярами характеристик внутрішньої сторони професійної праці. Професіографічна інформація стосується як професійно важливих якостей та властивостей так і особистих якостей та властивостей школярів, що сприяє формуванню уявлення про себе в ролі майбутніх професіоналів. Професіографічна інформація носить не тільки емоційний характер, а й моделюючий (проектування школярами власного професійного майбутнього в контексті професій, що стає значним регулятором їх професійних намірів на практично-дійовому рівні). Тому реалізація змісту третього етапу відбувається шляхом професіографічного синтезу та професіографічного прогнозування школярами власних перспектив, пов'язаних з конкретною професією.

Зазначимо, що професіографічний синтез розглядається як цілеспрямована діяльність школярів в напрямі порівняння особистих властивостей та якостей із професійними вимогами до робітника-професіонала. Цей процес передбачає виконання таких видів робіт:

- перегрупування визначених професійно важливих якостей та властивостей на підставі структури образу професіонала, що містить підструктури спрямованості, досвіду, психофізіологічних властивостей та якостей;
- аналітико-синтетичне порівняння особистих властивостей та якостей із образом професіонала;
- гіпотетична побудова власного образу як майбутнього працівника та професії що вивчається;
- складання професіографічного документа.

Одержані результати дослідження дають підстави стверджувати, що найбільший ефект при професіографічному синтезі досягається, коли школярами складається часткова професіограма з характеристикою тільки професійно

важливих якостей та властивостей робітників. У професіограмі фіксуються загальні відомості про професію, характеристики професійної спрямованості, необхідні психофізіологічні властивості та якості робітників, аналізується значення досвіду у професійній діяльності. Крім переліку професійно важливих якостей та властивостей наводяться конкретні приклади про їх значення і роль при виконанні працівником своїх професійних функцій.

За результатами професіографічного синтезу школярі здійснюють прогнозування власного професійного майбутнього. Іншими словами, вони проектують для себе уявно можливі варіанти і шляхи професійної освіти та розвитку в контексті професії яка вивчається. При здійсненні професіографічного прогнозування важливо включати школярів у такі види роботи:

- прогнозування розвитку професії у зв'язку із модернізацією суспільного виробництва;
- визначення відповідних до прогнозу шляхів отримання необхідних знань та вмінь;
- проектування для себе шляхів розвитку тих якостей і властивостей, які необхідні для успішного опанування професією та подальшої трудової діяльності;
- планування можливого професійного росту в майбутньому;
- складання професіографічного документа з педагогічною характеристикою професії.

Часткова професіограма з педагогічною характеристикою професії повинна відобразити: загальні відомості про професію, характеристику можливого розвитку професії у суспільному виробництві; визначення шляхів професійної освіти та професійного росту, планування шляхів розвитку професійно важливих якостей та властивостей в період навчання в загальноосвітній школі.

Включення школярів у професіографічний синтез та професіографічне прогнозування повинне передувати опанування шкільних курсів "Основи

вибору професії" та „Твоя професійна кар'єра". Дані курси мають викладатися в процесі трудового навчання у VIII - IX класах. Програмою курсів передбачається загальне ознайомлення школярів із професійно важливими якостями і властивостями робітників та можливими шляхами отримання професій. Ряд тем відводиться вивченню психофізіологічних якостей та властивостей особистості, завдяки чому школярі мають можливість на уроках продіагностувати свої індивідуальні особливості. Опанування згаданих курсів закладає основи для подальшого поглибленого вивчення школярами вимог професії певної сфери, що висуваються до працівників з метою прогнозування варіантів вибудови власної майбутньої професійної траєкторії.

Николай ПОДДЯЧИЙ

ПРОФЕССИОГРАФИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ШКОЛЬНИКОВ

Резюме

В статье анализируются проблемы подготовки школьников к профессиографической деятельности; содержание и структура профессиографической деятельности как одной из самых эффективных форм профинформационной работы, которая способствует последовательной, целеустремленной подготовке школьников к сознательному профессиональному самоопределению на основе индивидуального осознания собственных психологических особенностей и возможностей соответственно заданиям профильной школы; анализируется процесс формирования психологических ценностей личности в соответствии с комплексом профессиональных требований.

Mykola PODDYACHYY

PROFESIOGRAFICHNA ACTIVITY OF SCHOOLBOYS

Summary

In the article the problems of preparation of schoolboys to profesiografichnoi activity are analyzed; table of contents and structure of profesiografichnoi activity as

one of the most effective forms of profinformatsiynoi work which is instrumental in successive, purposeful preparation of schoolboys to conscious professional self-determination on the basis of individual awareness of own psychological features and possibilities according to the tasks of type school; the process of forming of psychological values of personality in accordance with the complex of professional requirements is analyzed.

Відомості про автора :

Піддячий Микола Іванович

Директор міжшкільного навчально-виробничого комбінату м. Бориспіль

Старший науковий співробітник Інституту педагогіки та

Інституту проблем виховання АПН України

доцент Національного авіаційного університету

Кандидат педагогічних наук

Адреса: м. Бориспіль, вул. Київський Шлях, 108

Т. р. (044) 281- 75-25, т. д. (04495) 6-17-54, м. 8-063-4824776.

E-mail: pmi2005@ukr.net